

האם כלי חשמל צריכים טבילה

אורי ישראל למפ שיעור א'

לעילוי נשמת סבי

זאב חיים בן רחל ז"ל

חיוב הטבילה

התורה (במדבר לא, כא-כג) ציוותה שכל כלי המגיע מגוי צריך טבילה. המקור לכך הוא ממלחמת מדין:

וַיֹּאמֶר אֱלֹעֶזֶר הַכֹּהֵן אֶל אֲנָשֵׁי הַצָּבָא הַבָּאִים לְמַלְחָמָה זֹאת חֻקַּת הַתּוֹרָה אֲשֶׁר צִוָּה ה' אֶת מֹשֶׁה. אַךְ אֶת הַזָּהָב וְאֶת הַכֶּסֶף אֶת הַנְּחֹשֶׁת אֶת הַבְּרָזֶל אֶת הַבְּדִיל וְאֶת הַעֲפָרָת. כֹּל דָּבָר אֲשֶׁר יָבֵא בְּאֵשׁ תַּעֲבִירוּ בְּאֵשׁ וְטָהַר, אַךְ בְּמֵי נִידָה יִתְחַטָּא וְכֹל אֲשֶׁר לֹא יָבֵא בְּאֵשׁ תַּעֲבִירוּ בְּמַיִם.

בני ישראל חוזרים מהמלחמה עם מדין והקב"ה מצווה אותם להכשיר את הכלים שלקחו שלל, ובנוסף מצווה להטבילם כמו שאומרת המשנה (עבודה זרה פ"ה מ"ב):

הַלּוּקָח כְּלֵי תְּשֻׁמִּישׁ מִן הַגּוֹי, אֶת שְׁדָרְכּוֹ לְהַטְבִּיל, יִטְבִּיל. לְהַגְעִיל, יִגְעִיל. לְלַבֵּן בְּאֵוֶר, יִלְבֵּן בְּאֵוֶר.

ומסבירה הגמרא (שם ע"ה ע"ב): "וטהר - הוסיף לך הכתוב טהרה אחרת" - מזה שכתוב בפסוק "וטהר" למדים שיש מצווה גם לטבול את הכלים, ובמקווה של ארבעים סאה ("אך במי נידה יחטא").

הירושלמי (עבודה זרה פ"ה הט"ו) נותן טעם לטבילה: לפי שיצאו הכלים מטומאת הגוי ונכנסו לקדושת ישראל. נמצאנו למדים שכל כלי שקונים מהגוי או שהגוי ייצר אותו יש להטבילו.

איזה כלים צריכים להטביל?

הגמרא (שם) מסיקה ש"כלי סעודה אמורין בפרשה" חייבים טבילה, כלומר כל הכלים שבאים במגע עם האוכל בשעת הכנתו, אכסונו, הגשתו או אכילתו, כגון: תבניות, סירים, רשת למנגל, כוסות, צלחות, סכו"ם וכדומה שעשויים ממתכות שונות: כסף, זהב, נחושת, ברזל, בדיל, עופרת - כל מה שהתורה פירטה בפסוק.

בנוסף, תיקנו חכמים שגם כלי זכוכית חייבים בטבילה כיוון שהם דומים לכלי מתכת, כמו שאפשר להתידך את המתכת ולעשות ממנה כלים חדשים כך גם בזכוכית.

וכן כותב הטור (יורה דעה קכ):

ואין צריך טבילה אלא לכלי מתכות והן צרכי הסעודה כגון כוסות וצלוחיות יורות (סירים) וקומקומים וכיוצא בהן שהן מצרכי הסעודה אבל שאר כלים כגון מספרים וכיוצא בהן שאינם צרכי סעודה או כלים שהן צרכי סעודה ואינם משל מיני מתכות לא. וכלי זכוכית ככלי מתכות דמי...

האם חיוב הטבילה מדאורייתא או מדרבנן

נחלקו הפוסקים האם טבילת הכלים הינה חובה מהתורה, או מדרבנן והפסוק הוא רק אסמכתא. הרא"ש (עבודה זרה ה, לו) פוסק שטבילת כלים היא מגזירת הכתוב. הרמב"ם (מאכלות אסורות פי"ז ה"ה) כתב:

טבילה זו שמטבילין כלי הסעודה הנלקחים מן העכו"ם ואחר כך יותרו לאכילה ושתיה אינן לענין טומאה וטהרה אלא מדברי סופרים, ורמז לה כל דבר אשר יבא באש תעבירו באש וטהר ומפי השמועה למדו שאינו מדבר אלא בטהרתן מידי גיעולי עכו"ם לא מידי טומאה, שאין לך טומאה עולה על ידי האש וכל הטמאים בטבילה עולין מטומאתן, וטומאת מת בהזאה וטבילה ואין שם אש כלל אלא לענין גיעולי עכו"ם, וכיון שכתוב וטהר אמרו חכמים הוסיף לו טהרה אחר עבירתו באש להתירו מגיעולי עכו"ם.

מפשט לשון הרמב"ם נראה שסובר שטבילת הכלים מדרבנן שאומר "אלא מדברי סופרים", וכן כותב הכסף משנה (שם): "ומדברי רבינו נראה שהוא סובר שטבילה זו מדרבנן וכן כתב הר"ן שם גבי משכנתא שזה דעת רבינו", וכך כותב הפרי חדש (יורה דעה קכ ס"ק ו): "הרי מבואר בדברי הרב שטבילה זו מדברי סופרים ואין לה אלא רמז בתורה". אולם הרשב"א (שו"ת ג, רנה) כותב שדעת הרמב"ם שטבילת כלים מדאורייתא:

מה שאמרת שטבילת כלים מדברי סופרים, לא כולי עלמא מודים בו, ומדברי הרמב"ם ז"ל יראה שהוא סבור שהוא מדאורייתא, ופשטא דשמעתתא דשילהי עבודה זרה הכין משמע טפי.

ונראה שטעמו מפני שראה שכתב הרמב"ם "ומפי השמועה למדו" (כסף משנה). הסמ"ק מונה מצווה זו בתרי"ג המצוות (מצוה קצ"ט): "להטביל כלים דכתיב כל אשר לא יבא באש תעבירו במים".

השולחן ערוך לא כותב במפורש האם טבילת כלים מהתורה או מדרבנן אבל האחרונים הבינו בדעתו שסובר שהטבילה מהתורה. כן סובר הפרי חדש (שם ס"ק ו): "וכולה

שמעתתא דעבודה זרה מוכחא דטבילה זו הויא מן התורה כסברא זו והכי מוכח דעת המחבר...".

הפרי חדש מוכיח זאת מפסיקת השולחן ערוך בסעיף י"ד: "אין מאמינים קטן על טבילת כלים", מוכח שסובר שהחיוב מדאורייתא. למעשה לרוב הפוסקים טבילת כלי מתכת מהתורה,¹ וכן כתב בביאור הגר"א (שם לו): "דטבילת כלים מדאורייתא כמ"ש בגמרא שם וכן פסקו רוב הפוסקים...".

נפקא מינות האם טבילת כלים מהתורה או מדרבנן

כמו שכתב הפרי חדש, אם החיוב מדאורייתא - קטן אינו נאמן לומר שהטביל כלים (אלא אם כן גדול עמד על ידו וראה שטבל כדין), אבל אם מדרבנן - נאמן.² נפקא מינה נוספת - האם גוי יכול להטביל כלים: אם טבילת כלים מדאורייתא אינו יכול לבקש מגוי להרים את הכלים ולהכניסם למקווה,³ ואם מדרבנן - יכול להיעזר בגוי. נפקא מינה נוספת - אם יש ספק האם כלי הוטבל. אם החיוב מדאורייתא - צריך להטביל את הכלי שוב כי ספק דאורייתא לחומרא, ואם מדרבנן - לא צריך.

האם כלי חשמל צריכים טבילה

רבים מכלי ההכנה של האוכל כיום הם חשמליים: כגון קומקום חשמלי, מיחם, טוסטר, מקציף חלב, ציפסר (להכנת ציפס), מצנם, סיר או טאבון שגוף החימום החשמלי טמון בתוכו. הבעיה היא שאם כלים אלו יבואו במגע עם מי המקווה הם עלולים להתקלקל. יש לציין שהכלים העשויים ממתכת או זכוכית המתפרקים מהכלי החשמלי ובאים במגע עם האוכל כגון תבניות אפייה, סכיני בלנדר, מערבלי המיקסר, רשת מנגל וכו' חייבים בטבילה בברכה.⁴

יש המחייבים להטביל במקווה את הכלים החשמליים גם אם יתקלקלו (שבט הלוי ב נו, ג). חלק מהפוסקים כתבו שיטביל הכלי וישים צמר גפן, פלסטלינה וכיו"ב במקום חיבור השקע ויטביל במקווה, ואין חשש לחציצה היות וזה מיעוט ואינו מקפיד (הרב מרדכי אליהו, קול צופיד, חיי שרה תשס"ב).

¹ אנציקלופדיה תלמודית כרך יח, טבילת כלים.

² הליכות עולם ז, רסב, ויש חולקים, בא"ח ש"ש מטות, ט ועיין פניני הלכה כשרות ב' לא, ה הערה 6.

³ הרב מרדכי אליהו. מובא באתר ישיבה באינטרנט, מדורים, "כל צופיד" גיליון 285 פרק 17 טבילת כלים.

⁴ פניני הלכה כשרות ב' לא, י.

הרב משה פיינשטיין (אגרות משה יורה דעה ג, כד) התיר חלק מהכלים החשמליים, כמו מצנע, ללא טבילה במקווה כלל, אם אינו אלא משביח מעט את האוכל, שאז לא נחשב כלי סעודה הצריכים טבילה:

בדבר הטאסטר לע"ד אין צריך טבילה דהרי איתא בע"ז דף ע"ה ע"ב דכלי סעודה אמורין בפרשה, ולכלי סעודה נחשבו דברים שהוא צורך לסעודה מצד הבשול אף שאין מביאין אותם להשלחן ומקום הסעודה... **אבל הטואסטר שמייבשין שם פת אפוי בטוב וראוי לאכילת כל אדם אין להחשיבו צורך הסעודה בשביל מה שיש שרוצים לייבש הפת שנעים להו קצת יותר מאחר שלא חסר כלום להפת גם בלא זה...** אבל יבוש הפת על ידי הטואסטר שאף להרגילין בזה אינו דבר נחוץ ורובא דעלמא ורוב אכילות אף להרגילין בזה הוא פת האפוי כמו שהוא, אין להחשיבו כלי דצורך סעודה.

אמנם פתרון האגרות משה לא יועיל למיחס מים ולקומקום חשמלי בגלל שההבדל בין מים קרים לחמים הוא משמעותי "שצורך גדול הוא לכל האינשי מים חמין יותר ממים צונן" וממילא חייבים בטבילה כי נחשב ככלי סעודה.

פתרון ראשון: לתת את הכלי במתנה לגוי, ולשאול ממנו לזמן בלתי מוגבל

השולחן ערוך (יורה דעה קכ, ח) כותב **שהשואל** או השוכר כלי מגוי - הכלי פטור מטבילה, ובסעיף ט"ז מוסיף שאם אדם שכח ולא הטביל כלי בערב שבת יתן את הכלי בשבת מתנה לגוי, ואחר כך ישאיל ממנו את הכלי ומותר להשתמש בו. וכן כותב השולחן ערוך (אורח חיים שכג, ז):

מותר להטביל כלי חדש הטעון טבילה [בשבת], ויש אוסרים. וירא שמים יצא את

כולם, **ויתן הכלי לאינו יהודי במתנה ויחזור וישאלנו ממנו, ואין צריך טבילה.**⁵

אמנם הט"ז כותב (יורה דעה קכ, יח) שהשולחן ערוך מתיר בשבת רק כהוראת שעה, אבל לאחר השבת חייב להטביל את הכלי, כיוון שאנו חוששים שהכלי שנשאר אצל הישראלי ישתקע אצלו לתמיד ויראה כשלו, ולכן יטבילו ביום חול ללא ברכה או יטביל עמו כלי שחייב בטבילה ואז יברך. וכך כתב להלכה במשנה ברורה (שם ס"ק לה).

לא ברור האם לדעת השולחן ערוך יהיה מותר לתת במתנה את הכלי לגוי ביום חול ולהשאילו לעולם או שהתיר רק בשבת ובכל מקרה על פי השולחן ערוך יתכן שבמקרים

⁵ ומשמע לעולם. וכן כתב הילקוט יוסף במקום.

חריגים נוספים, ככלי חשמלי שעלול להתקלקל במי המקווה, יהיה מותר לתת את הכלי במתנה לגוי ולהשאיל ממנו לעולם.

גם הרמ"א (יורה דעה קכ, טז) כתב שגם ביום חול אם אין לו מקווה אפשר ליתן הכלי לגוי במתנה וישאלו ממנו לזמן בלתי מוגבל. ובט"ז מוסיף שברגע שיזדמן לו מקווה חייב להטביל את הכלי. יתכן שכלי חשמלי המתקלקל ממי המקווה ואין אפשרות להטבילו, נחשב כאילו אין מקווה מצוי ומועילה ההשאלה לגוי גם לט"ז.

אמנם כיוון שיש סוברים שהכלי חשמלי אינו מתקלקל אם מייבשים אותו היטב אחר הטבילה, ובמיוחד אם לכלי אין רכיב אלקטרוני רגיש, נראה שלדעת הט"ז, הרמ"א ויתכן גם לדעת השולחן ערוך - צריך להטביל את הכלי (ולא יועיל ההשאלה מהגוי). אמנם אם יש רכיב אלקטרוני שבסבירות גבוהה יתקלקל ממי המקווה נראה שיועיל נתינה לגוי במתנה והשאלה ממנו. וכך כתבו הרב דב ליאור⁶ והרב אליעזר מלמד.⁷ והרב עובדיה יוסף כתב⁸ שטוב להחמיר ולתת לגוי.⁹

פתרון שני: פירוק של אומן

פתרון נוסף הוא שחשמלאי יהודי יפרק פירוק יסודי את החלק של הכלי הנוגע באוכל, ואז מעשה הגוי בטל, ונחשב שהיהודי יצר את הכלי, וכך הביאו האחרונים כפתרון לטבילת כלים חשמליים (פניני הלכה⁷, מנחת שלמה ב' סו, ד). והרב מרדכי אליהו¹⁰ לא הסתמך רק על עצם הפירוק אלא חייב את היהודי לפרק את חלק הברזל שנוגע באוכל, יטבילו, וירכיבו בחזרה ורק אז נחשב שמעשה הגוי בטל.

פתרון שלישי: טבילת הכלי רק עד מקום החלק החשמלי

לדעת האגרות משה (יורה דעה א, נח) אפשר להחשיב את הכלי החשמלי כשני כלים, וממילא חובה להטביל רק את הכלי הראשון שנוגע במאכל, ואילו החלק החשמלי נחשב ככלי אחר ואינו צריך הטבילה:

קדרה שבשוליה יש מכונת עלעקטערי שאי אפשר לטבול מקום העלעקטערי שתקלקל... אבל הכא הם שני כלים: אחד מקום הנחת הדברים להתבשל, ואחד

⁶ שו"ת דבר חברון יורה דעה ג, לח. כתב הרב שכלי חשמל חייבים טבילה בברכה (חוץ ממטחנת בשר וקפה שמטבילים ללא ברכה). ואם יש חשש שיתקלקלו יתנם לגוי. וכלים שאין חשש שיתקלקלו כמו קומקום - יטבילם וייבשם היטב.

⁷ פניני הלכה כשרות ב' לא, י.

⁸ הליכות עולם ז עמוד רסה.

⁹ ושמעתי מהנכד של הרב עובדיה שבבית הרב לא נהגו להטביל כלל כלי חשמל.

¹⁰ עלון קול צופיד, חיי שרה, תשס"ב.

מקום הנחת העלעקטערי לבשל, ויש להם דין ב' כלים, כדאשכחן בכלי חרס בפ"ב מכלים מ"ז וכן בשל עץ שם וכן בכירות בפ"ו מ"ג, **לכן גם בכאן הם שני כלים וטבילה צריך רק אחד מהם מקום המתבשל ולא כלי השני שהוא מקום העלעקטערי, ולכן סגי שיטביל רק מקום שמתבשל עד אחר המחיצה שביניהם.**

פתרון זה מועיל למיחם ונראה שגם למקציף חלב אך לא לטוסטר, מצנם וכיו"ב.

פתרון רביעי: כלים חשמליים גדולים שאינם מטלטלים אינם צריכים טבילה

לדעת ערוך השולחן (יורה דעה קכ, לט) אין חיוב להטביל כלים שאינם כלי סעודה בגלל כובדם או בגלל שיוצקים מהם את המאכל לכלים קטנים יותר:

ודע דלא ראינו מעולם שיטבילו היורות של ברזל או של נחשת הקבועים בהתנורים שמחממין בהם הרבה חמין, ואין לומר מטעם דהמחוברים לתנור והתנור מחובר לקרקע ודינם כקרקע ולא ככלי, שהרי קיימא לן דתלוש ולבסוף חיברו הוה כתלוש... ומכל מקום יש לומר דמכל מקום אינם בכלל כלי סעודה דכלי סעודה לא מקרי אלא כשמטלטלין אותם ממקום למקום. עוד אפשר לומר דכל כלי שהיא גדולה יותר מדאי והיא עשויה שממנה ישפכו לכלים קטנים גם כן אינה נקראת כלי סעודה, והיא כלי אוצר ולא כלי סעודה ולכן לא ראינו מעולם שיטבילו חביות גדולות של מתכות האצורים בהם מים או שארי משקין דכיון שהיא גדולה יותר מדאי אינה נקראת כלי סעודה דכלי סעודה הוי מה שמשמשין בהם אצל התנור ובבית המבשלות ובשולחן האכילה ולא הכלים הגדולים שלהם מיוחד מקום בפני עצמו.

לדברי ערוך השולחן נראה שמיחם מים גדול (ונראה לומר גדול מאד וכמובן אין הכוונה לאלה שבבית) אינו צריך טבילה היות וממנו לוקחים מים לכלי סעודה, וגם אינו מטלטל ממקום למקום ויש לו מקום מיוחד לעצמו ואינו נקרא כלי סעודה. כך גם טאבון חשמלי, ציפסר תעשייתי גדול אפשר שלא נחשבים ככלי סעודה ואינם חייבים טבילה.

פתרון חמישי: להסתמך על חיבור הכלי לרשת החשמל, שנחשב כמחובר לקרקע ואינו מקבל טומאה וממילא אינו צריך טבילה

הראשון המביא רעיון זה הוא הרב מרדכי יעקב ברייש, בעל היחלקת יעקבי (יורה דעה מא, ג):

אכן לפי עניות דעתי יש היתר ברור להשתמש אף בלא טבילה, לפי המבואר בתשובת שבות [=צ"ל שב] יעקב סימן ל"א בקדרה של נחושת הקבועה בתנור בית החורף שנוהגין שאינה צריכה טבילה ונתן טעם למנהג כיון שקובעין אותו בתנור והתנור קבוע בקרקע ולא נעשה לכתחילה להשתמש בהם אלא במחובר בקרקע ואין מטמאים בשום טומאה... ואם כן בנידון דידן כיוון שמתכת הלזה נעשה לכתחילה רק להשתמש כשהוא מחובר לכותל... ואף דבשעה שאין משתמש בו אינו מחובר לכותל, מכל מקום כיוון שנעשה רק להשתמש כשהוא מחובר, אין מקבל טומאה... ומכל שכן בנידון דידן שתחילת עשייתם רק להשתמש לחברם בכותל המחובר להקרקע וגם הקונה אותם גם כן כוונתו רק לזה... ודאי דנוכל לסמוך להקל (וכן כותב בתשובה מג, מו; ח"א קכו).

הרב אויירבך במנחת שלמה (בי' סו, ד) מצרף דעה זו כדי להקל בכלים חשמליים שלא יצטרכו טבילה, וכן כותב בשו"ת בית אבי (א, קיד), וכן מביא הרב מלמד בפניני הלכה (כשרות ב' לא, י הערה 14).¹¹

אמנם רבים חלקו על סברת היחלקת יעקבי, היות ולדעתם חיבור לחשמל אינו נחשב כמחובר לקרקע, וכמו ערוך השולחן לעיל שכתב שכלי תלוש שלבסוף חיברו עדיין נחשב כתלוש. כך פוסק הרב צבי כהן מחבר ספר 'טבילת כלים' (עמוד רה-רו), וכן כותב הרב וואזנר בשו"ת שבט הלוי (בי' נו, ג):

ואשר שאלת בענין דוד שמבשלים בו מים על ידי אלקטרי האיך להתנהג בזה בענין טבילת כלים כי חלק האלקטרי שבו יכול להתקלקל על ידי המים בשעת טבילה. כבר נשאלתי על זה וכיוצא בזה הרבה פעמים, ופשוט דאם הוא קדרה שמבשלים בו או שאר כלי סעודה... אין שום היתר לפטרו מטבילה מחשש קלקול חלק האלקטרי, ושכיחי היום מחבתות ברזל שצולים בהם בתוכם על ידי רשת חוטי האלקטרי שבתוכו שבודאי יתקלקל על ידי המים לא ראיתי שום עצה להשתמש בו רק אם יקבעו החוטים אחרי הטבילה או יתקנו אותם שוב, ואל ישיאך לבך להתיר

¹¹ ולמעשה כתב הרב שהרוצה להקל רשאי, אמנם כיוון שיש מחמירים כשאפשר, נכון שכלי שאין חשש שיתקלקל כמו קומקום פשוט, יטבילו ללא ברכה וייבשו היטב, וכלי שיש חשש שיתקלקל ייתן לגוי או יפרקו עיי"ש.

על פי מי שרצה לומר דכיון דמחוברים על ידי החוט לכותל נקרא כלי המחובר לקרקע שפטור מן הטבילה, דלעניות דעתי זה הבל ורעות רוח דהא גופא דכלי תלוש שחברו לקרקע דפטור מן הטבילה ג"כ מפוקפק... והא דידן פשיטא דעל פי הלכה לא נקרא מחובר לענין זה לפטרו מטבילה ואין להאריך בפשוט.

כך סובר גם המנחת יצחק (ב, עב), משנה הלכות (ט, קסב) ועוד, וכך פסק הרב מרדכי אליהו זצ"ל שכלי חשמל חייבים בטבילה (קול צופיך חיי שרה, תשס"ב).

הרב אליעזר רבינוביץ בשו"ת שיח נחום (מט, ה) הביא טעם אחר לפטור כלי חשמל מטבילה. טעמו שכיוון שהיהודי מחבר את התקע של הכלי לקיר (רשת החשמל) נחשב כאילו היהודי סיים עתה את מלאכת הרכבת הכלי (כעין 'מכה בפטיש') ופטור מטבילה. דעת הרב בן ציון מוצפי שכלי חשמל פטורים מטבילה ושכך נהגו חכמי ירושלים.¹² וכן דעת הרב בן ציון אבא שאול שכלי חשמל פטורים מטבילה.¹³

יש לשים לב כי מצוי כיום בחנויות כלי חשמל שרשום על האריזה "פטורים מטבילה". הבעיה היא שאם הכלים החשמליים היו ברשות הגוי, גם אם זה רק סוחר גוי שמכר את הסחורה ליהודי - הכלים חייבים בטבילה (ואז דינם ככל הכלי חשמל).¹⁴ ולכן אם קונים מוצר כזה יש לבדוק האם היה ברשות גוי.¹⁵

¹² כך משיב הרב באתר 'דורש ציון' לשאלות לגבי טבילת כלי חשמל.

¹³ כך מביא הרב מלמד בין הפוטורים מטבילה בפניני הלכה כשרות ב לא, י בהערה.

¹⁴ שולחן ערוך קכ, יא.

¹⁵ הרבה מכלי החשמל שרשום עליהם 'פטור מטבילה' הינם עם חותמת של הרב רוזנברג – רב העיר גואנגז'ו, דרום סין. שוחחתי עם הרב, ואמר לי שבארץ אין את החשש שהכלי היה בבעלות גוי בדרכו לחנות. ולכן אפשר לסמוך על כלי חשמלי שיש עליו את החותמת וההולוגרמה של הרב שהוא אכן פטור מטבילה.